

ULUSLARARASI BAKALORYA DİPLOMA PROGRAMI

UZUN TEZİ

“YÜREKTE BUKAĞI”

NEDEN VE SONUÇLARIYLA İKİLEMLER

Araştırma Sorusu: Tomris Uyar’ın *Yürekte Bukağı* adlı yapıtındaki öykülerde yer alan ikilemler, nedenleri ve sonuçları bağlamında nasıl değerlendirilebilir?

Ders: Türkçe A, Kategori 1

Sözcük Sayısı: 3999

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ.....	3
2. GELİŞME	7
2.1. Anlat Bana.....	7
2.2. Güneşli Bir Gün.....	9
2.3. Süt Payı.....	10
2.4. Ayşe Haklı.....	11
2.5. Akan Sularla.....	13
2.6. Düş Satmak.....	14
2.7. Ilık, Yumuşak, Kahverengi Şeyler.....	15
2.8. Dikkat! Kırılacak Eşya.....	16
2.9. Uzun Ölüm.....	18
2.10. Yürekta Bukağı.....	19
3. SONUÇ	20
4. KAYNAKÇA	22

1. GİRİŞ: İKİLEM KAVRAMI VE YAZINSAL METİNLERDE İKİLEM OLGUSU

Edebiyatta temel çatışma alanları yaratan unsurlardan biri olan *ikilem*, hayatın her alanında karşılaşılabilecek olan bir duygulanma hâlidir. Her ne kadar edebiyat alanındaki karakterlerin yaşadığı bu duygulanım biçimi ele alınacaksa da kavramın çeşitli alanlardaki kullanımının irdelenmesinde yarar vardır.

İkilemin ilk anlamı Türk Dil Kurumu(TDK) sözlüğünde, iki önermesi bulunan ve her iki önermenin varlığı olan tasım, kıyasımukasseme, dilemma, şeklindeyken ikinci anlamı, insanı istenmeyen seçeneklerden birini, çoğunlukla iki seçenekten birini izlemeye zorlayan tartışma, sorun veya usa vurma durumu, olarak açıklanmıştır.¹

İnsan, hayatın her alanında, hayatı kolaylaştırmak ya da geleceğini inşa etmek için geçerli olan seçeneklerden birçoğu ile aynı anda karşılaşabilir ve bunlardan birini seçmek zorunda kalabilir. Bu seçenekler pozitif yönlü olabileceği gibi negatif yönlü de olabileceği gibi her ikisi bir arada da olabilir; ancak seçimi yapan / yapacak kişi bunun ayırıcılığında olmayabilir. Dolayısıyla insanı bir seçim yapmak durumuyla karşı karşıya getiren bu çok seçenekli durumlardan birine karar verirken de ikilemler yaşanır. Bunlar, temel olarak, klasik, etik ve ahlâkî ikilemlerdir.

Klasik bir ikilem, kişinin, istenen veya istenmeyen iki durumdan birini seçmek zorunda kaldığında yaşadığı psikolojik durumdur. Bu durum insanı, basit sarsıntılardan ciddi travmalara kadar götüren bir süreci izleyebilir. Alternatiflerden birini seçmek hayatî öneme sahipse ve

¹ TDK, Güncel Sözlük,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a9736ebbb6ec0.61157011

sonuç değiştirici bir etki yaratma gücündeysen kişinin hayatını pozitif yönde etkileyebileceği gibi negatif yöne de savurabilir. Esasında, ikilemi yaratan temel duygu da bu sonucu bilememek, emin olamamak ve dolayısıyla da seçimi ona göre yapamamaktır.

Klasik ikilemler için örnek vermek gerekirse “Hangi ayakkabıyı alsam, siyah ve kullanışlı olanı mı yoksa modağa daha uygun olan kırmızıyı mı?” sorusunun sorulduğu basit bir arada kalmışlık durumu gösterilebilir. Böyle bir durumda yapılacak yanlış seçim, kişinin maddiyata verdiği önemle doğru orantılı olarak artsa da en fazla, küçük miktarda maddî kayıp olabilir. Daha önemli sonuçlar doğuracak bir örnek ise, iki ayrı iş başvurusunun olumlu sonuçlanması durumunda hangi işi kabul edeceğinize karar vermekte zorlanmak olarak gösterilebilir. Bu örnekte yaşanacak ikilem, daha derin olabilmekte ve kişiyi daha stresli bir baskı altında düşünmeye itebilmektedir; çünkü burada verilecek kararın, kişinin sonraki hayatını olumlu veya olumsuz etkileme kapasitesi daha büyük olabilmektedir.

Diğer bir ikilem türü de *etik ikilemdir*. Genel olarak ikilem yaşanan anlarda olduğu gibi, bireyin yaşantısında bazen hem o davranışta bulunmak hem de bulunmamak için kuvvetli gerekçelerinin olduğu durumlar söz konusudur: “*İnsanı düşünme ve düşüncesinin/davranışının haklılığını savunma sürecine iten, kolaylıkla karar verilemeyen durumlara ‘etik ikilem’ (ethical dilemma) denir.*”² Bu, daha çok yasalarla ve kurallarla işleyen kurumların çalışanlarının karşı karşıya kaldığı bir ikilemdir. Burada dostluk, akrabalık ilişkileriyle genel yasaların çeliştiği durumlarda ikilem durumu ortaya çıkar. Bu durumun tam tersi de olabilmektedir. Bu alanda çifte standart uygulamaları gündeme gelmekte ve kişi kendi yakınına, akrabasına, herhangi birine uyguladığı yaptırımları uygulayıp uygulamama gibi bir ikilem yaşamaktadır.

² Prof. Dr. Arın Namal, (2018) Etik Teoriler Işığında Tıpta Etik İkilemler ve Etik Karar Verme Süreci

Ahlâkî ikilem ise, en az iki alternatiften *en doğruyu seçmek zorunda kalındığında yaşanan ruhsal durum* olarak açıklanabilir. Bu “en doğru karar” kolaylıkla karar verilen bir durum değildir. Bunun en iyi örneği de “Tren İkilemi”³ olarak da bilinen bir araştırmadır. Burada verilecek kararın sonuçları çok daha yakıcı olacağı için buradaki ikilemin ve eylemin doğuracağı travma da daha büyük olacaktır. Doktorların, hâkim ve savcılarının kararları da yine bu kategoridedir.

*“Edebiyatta ikilemler, birçok kahramanın karşılaştığı merkezî çatışmayı oluşturmaktadır. Birçok kişi hayatta her türlü ikilemi yaşar ve yaptıkları seçim uzun ömürlü etkilere sahip olabilir.”*⁴ Bu ikilemler hayatın bir parçası olduğu ölçüde edebiyattaki yansımaları da o ölçüde güçlü olmuştur. Hatta edebiyatta doğurucu, üretken bir niteliğinin olduğunu söylemek de mümkündür. Başta *aşk* konusunda yaşanan ikilemler olmak üzere *çeşitli bağımlılıklar* ve zorlaştırdığı hayatlar ile ilgili ikilemler, *statü değiştirerek yükselme arzusu* ve bu uğurda yapılacaklar ile ahlâkî değerleri tercih etme arasındaki ikilemler, yazınsal kurgularda ele alınan başlıca ikilemler olarak gösterilebilir. Burada ilk akla gelen William Shakespeare’in *Macbeth* adlı eserinde Leydi Machbet’in, Kral Ducan’ı öldürterek kocası Machbet’i onun yerine kral yapmak istemesi aşamasında Machbet’in yaşadığı ikilemdir. Leydi Machbet, yaptığı ve kocasına yaptırdığı seçimle, her gün biraz daha derinleşen bir bunalım içine düşer ve sonunda intihar eder. Yaptığı seçim onu kraliçe olarak tahta götürse de oraya ulaştığı an bunun büyük bir hata olduğunu anlar. Tahtın getireceğini sandığı mutluluk, yaptığı seçimin verdiği ıstıraba yenik düşer.

³ Tren raylarında çalışmakta olan beş işçi vardır. Kontrolsüz olarak gelen ve bir sürücüsü olmayan vagon hızla işçilere doğru gitmektedir. İşçileri uarmak veya sesinizi duyurmak mümkün değildir. Ancak bir bakıyorsunuz ki makası değiştirirseniz trenin yönü değişiyor ancak bu yol üzerinde de bir işçi vardır. Makası değiştirirseniz de o işçi ölecek. Siz olsanız ne yaparsınız? Bu çalışmanın ikinci şekli de köprüde duruyorsunuz, önünüzde şişman bir adam var. Adamı aşağıya raylara doğru iterseniz, kontrolsüz gelen vagon ona çarparak durur ve beş kişiyi kurtarmış olursunuz. Nasıl davranırdınız?

⁴ Rebecca Ray ve Kristy Littlehale,

Buradaki ikilem ve çatışma unsurlarının, eserin ölümsüzlüğünde payı büyüktür. Bu yönüyle ikilem, edebî eserlerde çatışmayı yaratan önemli unsurlardan biridir. Yine William Shakespeare'in *Hamlet* yapıtındaki ikilemi ifade eden ve eserin temel çatışmasını oluşturan ifade şöyledir: “*Olmak ya da olmamak...İşte bütün mesele bu!*” Hamlet'in yaşam ile ölüm arasında bir seçim yapma aşamasında yaşadığı ikilem, her iki seçimin sonuçlarının neler doğuracağı konusundaki belirsizlikten kaynaklanmaktadır. *Gitmek mi kalmak mı?* sorusunun yarattığı ikilem de yine edebiyatın -özellikle aşk temalı eserlerin- ana çatışmasını oluşturmaktadır.

Bu çalışmada, bu kavramın sözlük anlamından başlayarak hangi durumlarda daha çok ortaya çıktığı ve insanı nasıl bir ruh hâliyle karşı karşıya getirdiği, çelişkili durumlardan kurtuluşun nasıl mümkün olabildiği üzerinde durulacak, Tomris Uyar'ın *Yürekte Bukağı* adlı eserinde yer alan on öyküde, kişilerin olaylar karşısında yaşadığı ikilemler ele alınacaktır.

Çalışma, giriş, gelişme ve sonuç bölümleri olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde ikilemin sözcük anlamından hayatın çeşitli aşamalarında karşımıza çıkış biçimlerine kadar olan formları ana hatlarıyla ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise hikâyelerde kişilerin yaşadığı ikilemler, nedenleri ve sonuçlarıyla incelenmiştir. Tezin sonuç bölümünde ise yapılan çalışmada elde edilen veriler özetlenerek bir çıkarımda bulunulmuş ve konunun değerlendirilmesi yapılmıştır. Böylece yaşanan ikilem sonucunda verilen veya verilemeyen kararların geriye kalan hayatlar üzerindeki etkileri, yine edebî metinler üzerinden araştırılmış ve bir yargıya varılmıştır.

2. GELİŞME

2.1. Anlat Bana

Yürekte Bukağı adlı eserin ilk öyküsü “Anlat Bana” adını taşımaktadır. Bu öykü, bir akşam yemeğinde bir araya gelen insanların dostluk, sevgi ve güven konusunda yaşadıkları ikilemlerin öne çıkmasıyla başlar. Yalnız, sevdiklerinden ayrı düşmüş ve baskı altındaki insanların, bir yandan bir arada olma gereksinimi diğer yandan da içtenliğin, samimiyetin kaybolduğu “yapalım olsun” gibi zorlama bir mantıkla yürütülen bir buluşma söz konusudur:

“Cigara dumanıyla dolu, boğucu, kalabalık bir odada, birbirlerine uzak kimselerin rastgele sürüklendikleri bir odada, bir akşamüstü, her şey kalakalır; bıçak, çatal seslerinden başka ses duyulmaz olur. Herkes, garip bir suçluluk duygusuyla ses çıkarmamaya çalışır elinden geldiğince.”⁵

Ortamın sıkıcılığı, sahte gülüşmeler, gereksiz konuşmalar sürerken birbirini tanımayan bir kadın ve bir erkeğin bakışları birbirine değer ve aralarında bir etkileşim olur:

“İşte o anda, daha önce hiç karşılaşmamış iki kişi, anlatılmaz bir çekime uğrayarak başlarını kaldırır, göz göze gelirler. Ağzlarından aynı sözler çıkmak üzere, oysa ağızlarını açmazlar, bakışlarını kaçırmazlar. Ne var ki o değişiklik olmuştur; bir ırmak, bir çöl gibi doğal bir sınır çizgisi, onları oradaki kalabalıktan ayırtıvermiştir.”⁶

⁵Uyar, Tomris. 2014. *Yürekte Bukağı*. İstanbul : Yapı Kredi Yayınları, 2014.s.7

⁶ A.g.e. s.7

Öyküde, bir “dost” meclisi, gündelik hayatın rutini içinde, sıradan konuşmaların yaşandığı, sıkıcı ve zorlama bir buluşma biçiminde sunulurken, yeni tanınacak bir insanı tanımının beklenen / özlenen heyecanı ile meclise yeni bir ruhun, yeni bir canın katılarak alışılmış sistemi bozabileceği olasılığının yaratabileceği tedirginlik arasındaki ikilem görülmektedir. Erkek açısından yeni tanışılan kişi ile ilgili tereddütler belirgin durumdadır. Kadının ise kendini hemen açma veya ağırdan satma ikilemi ön plandadır. Erkek kendince kadının çekincelerini anlamaya çalışmaktadır: “*Bakarsın, her önüne çıkan erkeği aradığımı sanırım, değil mi? Ya da yalnız bana telefon ediyor, çünkü beni seçti, diye düşünürüm.*”⁷ Erkek yaşanmışlıklarının etkisiyle ikilemedir. Acaba kadın her önüne gelen erkeği arıyor mudur yoksa birçok erkek arasından kendisini mi seçmiştir, düşüncesi arasında kalmaktadır. Kadın için ise bir şeyin ilkini yaşıyor olmak çok da önemli değildir; tersine, eskiden başkalarıyla birlikte bir şeyler yaşamış bir insanın bugün yeni bir arkadaşlığa başlama cesaretini gösteriyor olmasının, yaşanan anı daha saygın ve değerli yaptığı, pekiştirdiği görüşündedir. Kadın ikilemi, daha çok güven duygusu açısından yaşamaktadır. Güven duygusunun böylesine sarsılmış olması, sadece erkeklere karşı değildir; aynı zamanda toplumun geriye kalanına karşı da duyulan bir güvensizlik ve inançsızlık vardır ve bu, işlerin hakkıyla yapılıp yapılmadığına dair bir ikilemi de beraberinde getirmektedir: “... *Göklere kadar yükselen mektup getirildi bir el arabasında. Bir tanesi düştü; memur eğilip aldı. Demek, yerlerine ulaşıyor bu mektuplar, inanılır şey değil!*”⁸ Burada, işlerin normal seyrinde yürüyüp yürümediğine dair içine düşülen ikilemin, hikâyenin geneli göz önüne alındığında, dönemin *sıkıyönetim* koşullarında devletin uygulamalarına duyulan güvensizlikten kaynaklı bir ikilem olduğu anlaşılmaktadır. Vatandaş olmak, dolayısıyla çeşitli haklara sahip olmak ile devletin insan haklarını ve vatandaş haklarını hiçe sayarak yaptığı uygulamaların yarattığı *çelişki, yabancılaşma, aidiyet duygusunun*

⁷ Uyar, Tomris. 2014. *Yürekte Bokağı*. İstanbul : Yapı Kredi Yayınları, 2014.s. 9

⁸ A.g.e. s.12

zedelenmesi ve aynı zamanda yarattığı büyük bir korku iklimi bu çelişkileri ve güvensizliği beslemiştir: “(...) Bir gece aramasında, hiç unutmam, saat üçte kapıyı açtığımda, tüfeklerini üstüme doğrultmuş iki polisle bir deniz astsubayı çıkmıştı karşıma. O zaman korkmamıştım sandığım kadar”⁹ Sanılan, gerçeğin de ötesinde büyük bir korkudur. Yaşananların yarattığı bu iklimde, korkularından duyulan korkusuzluk şeklindeki ifadeyle korkunun büyüklüğü ve hayalleri nasıl altüst ettiği, anlatılmaktadır. Buna rağmen, kaybolup gitmek yerine, dünya alabora olsa da hayatın aynı hızla devam ettiğini hatırlatmaktadır.

2.2. Güneşli Bir Gün

Tomris Uyar’ın *Güneşli Bir Gün* adlı öyküsünde geçmiş güzel günlere atıfla parçalanmış hayatlar, hızlı kentleşmenin getirdiği sorunlar ve yabancılaşmanın yanı sıra dönemin siyasal olayları konu edilerek yaşanan toplumsal ikilemler öne çıkarılmıştır:

"Çünkü alanların duvarlarında, geçitlerde, köprülerde, apartman aralıklarında, taraçalarda, bahçelerde, ağaçlıklarda, otellerin girişlerinde, fabrikalarda, aydınlık yazıhanelerde, tozlu devlet kurumlarında kol geziyordu ölüm. Yazılı ölümle gerçek ölüm, gündüz-gece nöbetini bölüşmüşlerdi. Yüzleri ve kimlikleri belirsizdi"¹⁰

Eserde, çok çeşitli kutuplar arasındaki çelişkiler yer almaktadır. Bu bağlamda aydınlarla eğitimsiz kişiler, öldürenlerle öldürülenler, evlere saklanan saklanmaya zorlanan insanlarla gücü elinde tutanlar ve anaların ellerine kadar sinmiş korku ve o korku imparatorluğunu yaratan

⁹ Uyar, Tomris. 2014. *Yürekte Bukağı*. İstanbul : Yapı Kredi Yayınları, 2014.s. 9

¹⁰ A.g.e. s. 16

sistem arasında geçen çatışmalar görülmektedir. Ayrıca ölenlerin kimliksizliği, yüzlerinin belirsizliği, yaşanan trajediyi, şiddetin amaçsız ve anlamsız olduğunu anlatmaktadır.

Hızlı bir kentleşme sonucu, bilgisiz, amaçsız ve köklerinden koparılmış insanların, metropollerde oluşturduğu kitlelerin günlük yaşam içindeki varlık mücadeleleri ve kendilerini ifade etme biçimleri, bir gruba, bir topluma aidiyet duygusu geliştirme ve bu modern hayat içinde kaybolup gitmeme çabaları, insanları yapılacak seçimler konusunda büyük bir ikileme sürüklemektedir:

“Kentlerde kimseler birbirini tanımıyordu. O güne kadar tanımayı pek düşünmemişlerdi, ama artık önemliydi. Tanınmayanlar kuşkuyla süzülüyordu. Bıyıktan, saçın taranış biçiminden, kısalığından ya da uzunluğundan, giyiniş özelliklerinden, bir düşmanlık, bir dostluk belirtisi çıkarılmaya çalışılıyordu. Her yerde; dolmuş motorlarında, arabalarda, kamyonlarda, otobüslerde, uçaklarda.”¹¹

Dönemin sosyal ve siyasal yapısı, insanlara kasvet ve ortaya koyacakları eylemlerle ilgili olarak ikircikli bir ruh durumu yüklemektedir. Şekilcilik dolayısıyla özgürlüğü kısıtlanan insanlar, zedelenen güven duygusu dolayısıyla hareketleri ve arkadaşlıkları bazında kendilerini kısıtlanmış ve güçsüz hissetmektedirler. Yapıtta ayrıca, raylara gelişigüzel atılmış bir pamuk paketinin, apartman aralığına bırakılmış bir gazete tomarının, biraz sonra patlayacak bir bombayı anımsatması ve kentleri kimliği belirsiz kişilerin tuttuğundan söz edilmesi de ortamın ne kadar tekinsiz olduğuna işaret etmektedir. Böyle bir ortamda insanların tercihlerinin ikirciksiz olması ise olanaksızdır.

¹¹ Uyar, Tomris. 2014. *Yürekta Bakağı*. İstanbul : Yapı Kredi Yayınları, 2014.s. 16

2.3. Süt Payı

Kitabın üçüncü öyküsü *Süt Payı*'nda ise sınıfsal çelişkilerin yarattığı ikilem, şoför Kâzım Efendi'nin şahsında görülmektedir. Kâzım Efendi, hizmetinde olduğu beylerin, elden çıkarmak istedikleri eski arabalarını alabilmek için çırpınmış ve beyin sunduğu uzun vadeli ödeme seçeneğinden yararlanarak bir zamanlar şoförü olduğu arabayı satın almayı başarmıştır.

“Dün sabah son taksidi ödeyip de direksiyonun başına geçtiğinde baktı ki evet yaa, inanılır şey değil, ne dertlerden, çilelerden sonra inanılacak gibi değil yaa, ama öyle işte. Kâzım Efendi baktı ki, Şavruli de eskimiş, yaşlanmış kendisiyle birlikte. Sağ arka kapının kolu yenilenmek istiyor, sileceklerden biri kırık, kül tablası yerine oyurmuyor, döşemede cigara yanıkları var yer yer. Hani ilk taksidi verdiği gün arka cama astığı köpek var ya, o bile kafasını keyifle sallamıyor eskisi gibi.”¹²

Sınıf atlamanın peşindeki Kâzım Efendi, arabanın son taksitini ödemiş ancak kendisi de araba da çok yaşlanmıştır. Hep imrendiği ve geçmek için çabaladığı üst sınıf ile fiilen mensubu olduğu sınıf arasındaki uçurumu kapatamamış, ömrü boyunca bu ikilemi yaşamıştır.

2.4. Ayşe Haklı

“**Ayşe Haklı**” adlı öykü; bir evliliğin monotonluğunu, hatalarını ve bu hatalarla yüzleşmeyi anlatmaktadır. Evlilikte çocuk ve boşanmanın sonuçları erkek tarafından aktarılmaktadır. Erkeğin yaşadığı ikilemlerin ve yavaş yavaş yaptığı hatalı hareketlerin farkına varışının

¹² A.g.e. s. 23

anlatıldığı öyküde, bir ayrılık sonrası yaşanan pişmanlıklar, hatırda kalan ve kötüye kıyasla fazla olan iyi anılar erkeğin yaşadığı ikilemleri arttırmaktadır. En başta ilişkilerinin monotonluğu gösterilirken gittikçe erkeğin içindeki özlem filizlenmeye başlar. Ayşe ile olan evliliğinin niçin son bulduğunu sorgulamaya başlar. Ayşe'den fiilen ayrılrsa da zihnen henüz ayrılmamıştır. Onu zihnindeki, olması gereken Ayşe ile özdeşleştirip birlikte olmak istemektedir. Ardından kendini sorgulayarak Ayşe'ye hak vermeler ve gelgitlerle uzayıp giden bir hikâye. Erkek, ilişkinin artılarını ve eksilerini değerlendirirken yaşadığı tereddütlerde bir tarafının hâlâ Ayşe'yi sevdiğini fark etmiştir: *“Ama galiba o anda bile, içinde ikinci bir erkek, Ayşe'deki öbür kadını özliyordu.”*¹³ Duygularından emin olamayışı ve özleyip özlemediğini sorgulaması öykü kişilerinden erkeğin, bir ikilem yaşadığına işaret etmektedir. En sonunda pişmanlıkları, kendisinin hatalı olduğunu anlaması ve bu monotonluğa aslında kendisinin de sebep olmuş olabileme olasılığı, onu Ayşe'yi haklı bulmasına kadar götürmektedir.

Bu öyküde çeşitli metaforlarla, anlatılmak istenen olguya gönderme yapılır. Ayşe'nin her akşam dişlerini ovup saçlarını tam yirmi beş kez fırçalaması, tahtaya üç kez vurduktan sonra uyuması hayatlarındaki tekdüzeliği çarpıcı bir biçimde gösterir. Ayrıca evliliklerinin bu sallantılı dönemlerinde sadece ikili ilişkilerin değil toplumsal sorunların yarattığı kaostan da etkilendiğini görürüz. Öyküde durmak bilmeyen bir sorgulama var. Hikâyenin öznesi olan erkek, nesne konumundaki Ayşe'yi yer yer eleştirerek, yer yer de hak vererek bu soğukluğun nedenini, ne zaman ve nerede başladığını sorgular.

“Daha birkaç yıl önce, avuçları onun avuçlarına değdiğinde, ufacık bir sürtünmede, genzi yanardı tattan. Ayşe, o zaman da böyle uzak mıydı acaba? Yoksa paylaşır mıydı tadı? Bilmem. Yalnız, gözlerimizi birbirinden kaçırrız,

¹³ Uyar, Tomris. 2014. *Yürekta Bukağı*. İstanbul : Yapı Kredi Yayınları, 2014.s. 38

ötelere bakardık birlikte. Konuşsak açılırsak, o şey bozulacaktı gibi. Belki de Ayşe, aynı tadı paylaşamadığı için kaçıyordu gözlerini. Daha baştan. Bilmem. Diyelim ki o şey –her neyse– başta vardı. Ne zaman eksildi peki? Azaldı? Yok oldu?... Başbaşayken mi? Kalabalıkta mı? Gittikçe artarak mı eksildi? Duruldukça mı? Nerede başlamıştı taşlaşma?”¹⁴

İlişkilerindeki sıradanlığın sebebinin kendisinden ötürü mü yoksa Ayşe'nin sevgisizliğinden dolayı mı olduğu ikilemini yaşamaktadır. Kendisi Ayşe'ye karşı büyük bir sevgi beslerken Ayşe'nin de aynı sevgiyi duyup duymadığı konusunda şüphelidir. “Taşlaşma” diye nitelendirilen monotonluğun, sevgisizliğin, acaba evliliklerinin başından itibaren mi var olduğu, yoksa sonradan mı ortaya çıktığı üzerinden de bir sorgulama yaşanmaktadır.

2.5.Akan Sularla

“Akan Sularla” öykü de bir ailenin çeşitli ikilemlerini içeren bir öyküdür. Baba, anne ve yetişkin kız üçgeninde, özellikle anne cephesinde kocasını terk edip etmemek konusunda ikilemler yaşanmaktadır: “*Bu adam başkalarının sözleriyle, başkalarının şakalarıyla geçinir gider. Baştan beri böyleydi ama artık ağır geliyor. Yanından kaçsam, mutfığa çay doldurmaya gitsem, bu sefer de öbürü çıkacak karşıma. Rahat yok. Hep burun buruna.*”¹⁵ Annedeki telaş ve sabırsızlık, kızı dışarda olabildiğince az tutma isteği, dönemin toplumsal ve siyasal baskısının eve yansıdığını göstermektedir. Tükenmişlik yaşayan kadının söylenmesi, adamın helaya kaçması, kadının sıkılmışlığını ve evin gerilimini pekiştirmektedir. Kız için

¹⁴ Uyar, Tomris. 2014. *Yürekte Bukağı*. İstanbul : Yapı Kredi Yayınları, 2014.s. 39

¹⁵ Uyar, Tomris. 2014. *Yürekte Bukağı*. İstanbul : Yapı Kredi Yayınları, 2014.s. 45

endişelendikçe karı-koca arasındaki gerilimin artması, kızıdan haber aldıktan sonra yaşanan rahatlama kadının evliliğini tamamen kızlarının varlığıyla sürdürdüğüün kanıtı gibidir: “*Babası! Bizimki aradı. Biraz gecikecekmış. Şeylerdeymiş. Kızmadın değil mi? Değil mi canım? Sevgilim?*”¹⁶ Evlâdı söz konusu olduğunda kadının ruh hâlindeki değişim kocasına ve kızına karşı hislerindeki ikilemi göstermekle birlikte, ona gidecek bir yerinin olmadığını ve olsa bile bunun kızı için iyi olmayacağını hatırlatmaktadır. Bu nedenle, memnuniyetsiz olarak gördüğümüz kadın karakter, finaldeki telefon konuşmasından sonra tam ters duygularla yaklaşmaya çalışmaktadır kocasına.

2.6.Düş Satmak

“Düş Satmak”, öğrenci bir kızın çarşıdaki kuyumcu dükkânında beğendiği ışıklı küpelere sahip olma isteği ve bu konudaki girişimiyle başlayan ve yine dönemin sosyal gerçekliğini de yansıtarak devam eden bir öyküdür. Genç kızın, bir günlük yaşantısında, ailesi ile kendi hayatı arasındaki çelişkiler ele alınmaktadır. Öğrenci kızın yoksulluğu ve yaşadığı aile baskısı öykü içindeki düşünceleri şekillendirmiştir. Özgür bir birey olarak yaşamak ile geleneksel bir aile kızı olmak arasındaki ikileme dikkat çekilmiş ve kızın istek ve arzularının toplumsal normlarla olan çelişkisi anlatılmıştır: “*Biraz düşünelim öyleyse. Bugün ne kadar vaktin var bakalım? Burada ne kadar kalabilirsin? - Biraz daha kalabilirim, dedi kız. Yarım saat. (Durdu) Bir saat falan.*”¹⁷ Genç kız, devam ettiği kursu bahane ederek evden çıkabilmektedir. Perşembe günleri dükkâna gelemeyişini ve bunun sebebinin de o gün kursun olmayışına bağlaması, hatta evden, buna izin verilmediğini dile getirmesi, ailesinin kendisi üzerinde nasıl bir baskı kurduğunu

¹⁶ A.g.e. s. 50

¹⁷ Uyar, Tomris. 2014. *Yürekta Bukağı*. İstanbul : Yapı Kredi Yayınları, 2014.s. 54

göstermektedir. Kuyumcuyla olan diyalogunda da bir an için duraksaması, kızın bazen kendi isteğine göre hareket ettiğini ve ailesinin isteklerine boyun eğmeyi reddettiğini göstermektedir. Bu noktada, bir yandan ailesine olan bağlılığının azalması, diğer yandan ise onlara mahkûm olmasının yarattığı ikilem ele alınmaktadır:

“Yalnızlığıma katılabilirsin, dedi oğlan, yalnız soru sormayacaksın. Bir daha da geri dönmeyeceksin güvenli barınağına. O barınak yıkıldı, yıkılacak. Burada kalırsan, başka bir çağda yaşayabilirsin bir süre, azar azar öterek uzatabilirsin yaşamını.”¹⁸

Dükkânın alt katında, karanlığa mahkûm olarak çalışan erkek, genç kız, yaptığı teklifle ikileme sokmaktadır. Kızın istediği yaşam ile ailesinin yaşadığı veya dayattığı yaşam zıt taraflardadır. Geleneksel olanla zihinsel bir çatışma içindedir. Bir yandan da erkeğe güvenip güvenmeme ikilemi yaşamaktadır. Özgür ve ayrı bir yaşam ile aileye bağımlı geleneksel yaşam tarzları sorgulamaktadır. Her iki farklı yaşam tarzı arasında kalan kız, herhangi bir seçim yapmadan, yoruma açık bir pencere bırakarak hikâyeye sonlanmaktadır.

2.7. Ilık, Yumuşak, Kahverengi Şeyler

Bu öykü, Vamık Efendi ile Bahriye'nin ölümsüz aşkını konu alan bir hikâyedir. İkisinin yaşamı da birbirlerine duydukları aşk ile, yaptıkları aşksız evliliklerin yarattığı duygusal ikilem üzerinden devam etmektedir. Vamık'ın dolabındaki sandıklara sakladığı anılarıyla, bir ömür boyu Bahriye'yi yanı başında yaşatmayı başarmıştır:

¹⁸ A.g.e. s. 59

“En alttaki çekmecede eski Türkçe mektuplar, şiirler, eski sevgililerin imzalı fotoğrafları gizli. Ufak tütün keseleri, bir pipo, bir enfiye kutusu, mineli bir kalem, altın bir boyunbağı iğnesi, bir kurdele, yani unutulmaması gereken bir günü belleğe bir vuruşta canlandırabilecek ayrıntılar, anı değeri taşıyan nesnelere. (...) Dede bu aşksız evlilikten kaçırabildiği, koruyabildiği ne varsa - bütün özgürlüğünü- bu küçük çekmeceye sığdırmayı başarmıştı demek.”¹⁹

Bahriye, âşık olduğu adam ve güven duyduğu adam arasında kalmıştır. Biriyle evlenmiş, birine de başı sıkıştığında başvurmuştur. *“Evet Vamık’ın büyük aşkı, Bahriye’de güven duygusu yaratmıştı. (...) Ama ölümle her yüz yüze gelişimde, yanımda olsun istedim nedense.”²⁰*

Bahriye, kocası öldüğünde en güvendiği insan olarak ilk Vamık’ı çağırmıştır: *“Rıfat öldüğü gün de konuşmadık, eski evde oturuyorduk. Ölümün sıcaklığı vardı daha odalarda. Bahriye’nin yüzü kıpkırmızıydı. Ağlıyordu. Ancak benim yanımda ağlayabileceğini biliyordum. Rıfat’ı ne kadar sevdiğini benim yanımda daha iyi duyabiliyordu.”²¹* Vamık, kendi duyguları ile sevdiğinin tercihi arasındaki ikilemde, aşkla bağlı olduğu Bahriye’nin tercihini kabullenmiştir.

Her Pazar, dedesiyle beraber ziyaret ettiği Bahriye Hanım’ın duyguları ile ilgili torunun algısı ise şöyledir:

“Yoo Dede. O kadar da yalın bir duygu değildi sanıyorum. Çapraşıktı. Belki dirim dolu bir erkekle hemen oracıkta, ölünün odasının yanı başında sevişmeyi,

¹⁹ Uyar, Tomris. 2014. *Yürekta Bukağı*. İstanbul : Yapı Kredi Yayınları, 2014.s. 63

²⁰ A.g.e. s. 67

²¹ A.g.e. s. 67

ölümün ve yalnızlığın karanlığını üstünden atmayı kurmuştu. (...) korkularına yenildi, bir tabağın, bir kilimin güzelliğini bütünlemekten öteye gidemedi. Yiten bir servetin son ve en değerli bir parçası olarak kaldı. Şimdi yoksulluğunu, ilk gençliğini, baba evini paylaşmak istiyor sevdiğiyle.”²²

Bahriye ile ilgili bu çelişkili ve ikircikli yorumlar, Bahriye'nin gençlik yıllarında aşk ile varlık arasında bir tercih yapmak durumunda kaldığını, bu ikileme, varlığı tercih ederek son verdiğini ancak aşkını da tamamen bir kenara atmadığını anlatmaktadır.

2.8. Dikkat! Kırılacak Eşya

Öykü, şehirli bir erkeğin üniversite yıllarında, farklı bir çevreden veya farklı bir sınıfsal aidiyetten olan kız arkadaşının ve çevresinin yaşam tarzı ile kendi sınıfsal konumu ve yaşam tarzı arasındaki ikilemi çerçevesinde ilerlemektedir. Yıllar sonra karşılaştığı kız arkadaşıyla yaşadığı diyalogdan, aslında benimsediği fakat çeşitli nedenlerle yaşamadığı, tercih etmediği yaşamın özlemini çektiği anlaşılmaktadır. Bazen karşı karşıya kalınan ikilemlerde yapılan tercihler pişmanlıklara neden olabilmektedir. Bu öyküde böyle bir pişmanlığın derin sızısı hissedilmektedir.

Erkeğin, yetenekli olduğu ve yapmak istediği şey resimdir ama bu sakıncalıdır, güvenli değildir ve zaten ortalıkta çok fazla ressam vardır, yenisi gereksizdir. Diğer yandan ticaretle uğraşmak güvenlidir. Baskı döneminin, bu iki iş ve dolayısıyla yaşam biçimi arasında bir seçim yapmaya zorlaması erkeği güvenli olanı tercih etmeye iter. Demokratik bir düzende resim yapmayı

²² Uyar, Tomris. 2014. *Yürekta Bukağı*. İstanbul : Yapı Kredi Yayınları, 2014.s. 67-68

seçecekken, korku ikliminin sürüklemesiyle istemediği ama güvenlik endişesi olmayan bir işi seçer. Ve öykü boyunca, erkeğin yaşadığı pişmanlıklar gözlenmektedir: “*Bunlar, dünyanın değişkenliğine, bilinmezliğine, kirine-pasına karşı koruyorlar beni. Burada, bu odada, akşamın altısına kadar güven içindeyim. Güven tutkusunu...*”²³ Figürün; kendisi güvenli, risksiz bir yaşamı tercih etmişken yıllar sonra karşılaştığı arkadaşının hâlâ riskli işlerle uğraşıp bir roman yazdığını görüp sadece kendi küçük dünyasında kendi mutluluğunun peşine düştüğünü utanarak fark etmesi, iki yaşam biçimi arasındaki ikilemi hâlâ taşıdığını göstermektedir:

*“Resmi bıraktım. Tehlikeli olabilirdi. Konuşmak da tehlikelidir. İçte biriken sözcükleri boşaltmak. Hele konuşmayı bir kere unutmuşsan. Aslında dış görünüşümde değişen bir şey yok. (...) Kadınların ilgisini çekiyorum. Ama ne önemi var...bir şey sızlıyor. Bir eksiklik. Bir özlem. (...) Ya çene kemiklerim açılırsa? Beynime üşüşen imgeleri durduramazsam?”*²⁴

Odak figürün, yaptığı tercihin pişmanlıklarını yaşarken korkularından da sıyrılmış olmadığı görülmektedir. Geriye kalan duygu, mutsuz ve güvenli sanılan bir yaşamın riskli fakat mutlu bir yaşama tercih edilmesi sonucu kaçırılan bir yaşamdır. Tüm güzellikleriyle ve elbette riskleriyle kaçırılan bir yaşam...

2.9. Uzun Ölüm

“Uzun Ölüm” ve “Yürekta Bukağı” birbirinin devamı olan öykülerdir. Bir ada hikayesi. Siyasal rejimin baskısı altında, yerlerinden yurtlarından edilmiş insanların var olma çabaları ve bu

²³ A.g.e. s. 70

²⁴ Uyar, Tomris. 2014. *Yürekta Bukağı*. İstanbul : Yapı Kredi Yayınları, 2014.s. 74

kaybolmuşluk içindeki arayışları anlatılmaktadır. Bu öykü, mekân kimlik ilişkisinin yarattığı aidiyet duygusunu kırarak insanları boşlukta sallanan köksüz bir dal haline getirmenin insan ruhunda yarattığı derin yaraların ve bütün bunların yarattığı ikilemlerin, çıkmazların hazin öyküsüdür, denebilir.

Baskı dönemlerinin yaygın uygulamalarından olan, kendinden olmayanı yok saymak, öldürmek ya da bu hikâyede olduğu gibi uzun öldürmek, parça parça öldürmek, uygulaması bu ada hikâyesinde net bir şekilde görülmektedir:

“(...) Dışarıdan her gün geliyordu vapur. Tıklım tıklım tabii. ...Bir de baktım, yeni müdürümüz. (...) Kırk iki yaşlarında falan dedilerdi, sürgüne yolluyorlar dedilerdi ya. O sıcakta takım elbise, yelek giymiş. ... derken bizimki sıyrıldı kalabalıktan. ... yorgundu, terliyordu. Alnına beyaz bir mendil tuttu. (...) Bir iskemleye çöktü. Ben çaktırmadan gözlüyorum. Anlamadı. Bir ara eğildi, denize bir bakış baktı ki, bir adamın, bir denizi ilk görüşü sanırsınız...”²⁵

Şaşkın ve vurgun yemişçesine Enis Bey’in uzun ölümü, tercih edeceği yaşamı ile dayatılan yaşamı arasında, çaresizlik içinde böylece başlamış olur.

2.10. Yürekte Bukağı

“Yürekte Bukağı” adlı hikâye, uzun ölümün yaşandığı adada geçmektedir. Çeşitli nedenlerle, - daha çok da siyasî- nedenlerle kaçıp adaya sığınmış insanların, o dönem, hayatlarında,

²⁵ Uyar, Tomris. 2014. *Yürekte Bukağı*. İstanbul : Yapı Kredi Yayınları, 2014.s. 80

yaptıkları tercihlerle hesaplaşmaları, yaşadıkları çelişkiler, ikilemler ve pişmanlıklar anlatılmaktadır:

“Kalabalıktan, ölümlerden ve acıdan kaçan bir genç adamdan Otel’in anahtarlarını aldım, (...)’muhasebeye’ giriştim kendimle. ...Benim önemli saydığım günleri hiç unutmayan, beni sevindirecek ayrıntıları kollayan, düşüncelerime hep saygı gösteren gençlik arkadaşlarımı silip atmıştım. (...) Bir arada kalıp bir yozluğu körüklememeliydik. Küçük burjuvaca duygularımıza saplanıp kalmamalıydık. Tek başına, el değmemişliğimizi, cesaretimizi denemeliydik.”²⁶

Öyküde; dürüst, ödünsüz, gözden çıkarıcı bir yaşam sürdürmeleri gerektiğine inanan odak figürün, yozlaşmışlığa, toplumda aksayan işletmelerin, sekteye uğrayan adalet sisteminin varlığına tahammülü kalmamıştır; bununla birlikte tepkisini nasıl ortaya koyacağına, dahası bir tepki ortaya koyduğunda bunun sonucunu göğüsleyip göğüsleyemeyeceğine dair çelişkileri içinde taşımaktadır.

3. SONUÇ

Bu çalışmaya konu olan, Tomris Uyar’ın “Yürekte Bukağı” adlı eserinde yer alan öykülerde karakterlerin yaşadığı ikilem, güvenmek mi, kuşkulanmak mı, korkuya esir olup susmak mı, tüm riskleri alarak konuşmak mı, duygusal taşlaşma mı, sevgi mi, statü değiştirerek kaçmak mı, arkadaşlarla aynı kaderi paylaşmak mı, aşk mı para mı, güvenli ve bencil bir hayat mı, onurlu

²⁶ A.g.e. s. 93-94

ve riskli bir hayat mı, gitmek mi, kalmak mı, inandığın şekilde yaşamak mı, dayatılanı yaşamak mı şeklinde ortaya çıkan klasik ikilemler olarak tespit edilmiştir.

Hikâyelerin, Türkiye gerçekliğine uygun olarak, geçtiği dönemin ruhunu yansıttığı, bu dönemde yaşanan modernleşme başta olmak üzere bunun sosyo-ekonomik ve siyasal yansımalarının olduğu ve bunun da o dönemde yaşayan insanların, bireysel ve toplumsal hayatlarında çok sancılı bir döneme kaynaklık ettiği görülmüştür. Gerçek hayatta olduğu gibi bu dönem hikâyelerinde de savrulan hayatlarda yaşanan ikilemler ve yaşanan pişmanlıklar, neredeyse her gün yaşanan duygular olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışma, ikilem teması odağında, bireylerin ruhsal değişimlerini ve kararsızlıklarını yansıtan bir çalışma olup, Tomris Uyar'ın kaleminden aktarılan öykülerde bireyin açmazlarını, nedenlerinin hangi noktalarda farklılık gösterdiğini ve nasıl sonuçlandığını gözler önüne sermiştir.

4. KAYNAKÇA

Littlehale, Rebecca Ray ve Kristy. 2018. <http://www.storyboardthat.com/tr/articles/e/ikilem>.

<http://www.storyboardthat.com/tr/articles/e/ikilem>. [Online] 2018.

Namal, Prof. Dr. Arın. 2018. Etik Teorileri Işığında Tıpta Etik İkilemler ve Etik Karar

Verme Süreci. *file:///C:/Users/Samsung/Desktop/TEZ-CAN/Tıbbın-İlk-D3-424-Prpf.-Dr.-F.-*

Arın-Namal-Etik-Vakalar-3.pdf. [Online] 2018.

TDK. Güncel Türkçe Sözlük.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.54aba50d75

[a4e0.16670328](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.54aba50d75). [Online]

Uyar, Tomris. 2014. *Yürekta Bukağı*. İstanbul : Yapı Kredi Yayınları, 2014.